

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

Előfizetési felhívás

PROTESTÁNS HETILAP

az egyház és iskola köréből

czimű lapra.

Miután a Debreczenben eddig megjelent „Magyar protestáns egyházi és iskolai Figyelmező” és az „Ev. protestáns lap” a folyó év végével bevégeznek pályájukat, — elhatároztuk, hogy a jövő 1879-ik évtől fogva a czimzett egyházi és tanügyi lapot szerkesztjük és adjuk ki.

Debreczenben, egy oly nagy kiterjedésű s 800 ezer ref. lelket számláló egyházkerületnek központjában, még akkor is elmulhatlanul szükséges volna egy egyházi és tanügyi lap, ha az egyházi élet és tanügy terén mindenképpen a legékeesebben és legjobb renddel folynának; ha építeni, javítani és tökéletesíteni annyit és oly sokfélént nem kellene; ha életérdekeinket féltetni, azok felett a legéberebb gonddal örködni ezer okunk nem volna. Most pedig, midőn egyházunk alkotmányos szervezete a legalsóbb szervektől fogva fel, megújulásra vár; most midőn az oly sok reménnyel óhajtott zsinat előestvéjén állunk; most midőn gymnasiumaink és jogacademiáink, sőt általában egyházunk jogviszonya az állammal szemben rendezve nincsen; midőn egyházunk nagy mezején annyi a tenni, javítani és építeni való, meggyőződésünk szerint a protestáns egyház életérdekei elleni vétség nélkül az időszaki sajtó terén némán nem vesztegelhetünk.

A magyar ref. egyház kebelében, főleg az ország keleti részében, sok szegény és kisdéd egyházközségünk vallási és nemzetiségi tekintetben az enyészet örvényének szélén ingadoz, hogy már-már alámerüljön. Ezeknek elenyészése örökké égető seb, lelkeinkben folyvást végighangzó vádlevél leszen. Mi óhajtuk, hogy ezek megtartassanak és e végből a nagy egésznek, az egyesülendő nagy magyar ref. egyháznak édes anyai szárnyai alá vétessenek, hogy vallásunk és nemzetiségünknek az idegen elemek közt biztos örállói lehessenek. E cél elérésére egy közös domestica óhajunk legfőbb tárgya.

Debreczen s a tiszántuli ref. egyházkerület irányadó férfiai egy magyar protestáns egyetem felállításának szükségét, úgy a tudományos haladás, a valódi magyar műveltség és nemzetiség, valamint a magyar protestantismus magasabb életérdekei szempontjából, már rég felismerték. Egy ily egyetem felállítása pedig gymnasiumi tanáraink képzése végett hosszú időkre nagy károk nélkül el nem odázható. — S minthogy egy ily egyetem eszméje most már szélesebb körben is élénk gondolkodás tárgyát képezi s ez által a

megvalósulás lehetősége is növekszik, mi a kedvőzőleg megindult mozgalom ébresztgetésére egy lap segítségével is mindent megtenni óhajtunk, míg serkentő szövegünket a kövek is meghallják, míg az alvó erők felébrednek, míg a szétágazó nézetek a nagy eszme megvalósítására egyesülnek.

Mi ezek szerint a tanügyet épügy mint a szoros értelemben vett egyházi ügyeket nagy gonddal ápolni s fejleszteni törekszünk. Elemi iskoláink, tanítóképző intézetünk, gymnasiumaink s felsőbb tanfolyamaink szervezete s illetőleg tanmódja fejlesztésére és tökéletesítésére, prot. egyetem felállítására erőnkhez mérten mindent megtenni törekszünk.

Vallásunk s tanügyünkre nézve nagyon sok fontos tárgy és kérdés tudományos megvitatásra vár. E vitatás elől kitérni nem szabad legszentebb érdekeink kockára tétele nélkül.

Mindezekért egy lapot fogunk szerkeszteni és kiadni.

Lapunk az egyházi életet és tanügyet minden rétegeiben és ágazatában élénk figyelemmel kísérendi, egyházi és tanügyi életünknek hű tükré és előmozdítója lenni akarván; lapunk az egyházi és tanügyi kérdéseket tudományos komolysággal fogja tárgyalni, hogy irányt jelöljön, s tervszerűleg előkészítse és feldolgozza az oly fontosabb tárgyakat, melyek távoli időkre kiható intézkedéseket, életérdekeket érintenek.

Egyházunk szent hitét erősíteni és élővé tenni ismerjük nehéz, de nemes feladatunknak, azon alapon állván, a melyen kívül más alap nem vethető: a Krisztus lesz útunk, életünk, világosságunk, ő lesz vezérünk az igazság hív keresésében s példaadónk a szeretet erényében.

Tisztelettel és kegyelettel viseltetünk egyházunk tanai iránt, és e tanok valamint egyházunk minden jogai és szent igazai iránti tiszteletet és kegyeletet másokban is élesíteni, élővé tenni buzgón törekszünk, az evangéliumi igazságok fényét követve divatos elméletek muló ragyogása után nem járunk.

De tudjuk és valljuk azt is, hogy egyházunk létele a lelkiismeret szabadsága, melyet Isten igéje korlátoz csupán, azért ahoz rendületlenül hűvek maradunk; hiszszük és valljuk a szellem országában is a folytonos tökéletesedést, azért az igazságot szomjuhozó lélekkel keressük s a mit jónak ismerendünk, azt valljuk, követjük és megtartjuk.

Egyházkormányzati tekintetben a zsinat, presbyteri elveket valljuk magunkénak s ezek következetes valósulásáért küzdendünk; ez alapon nemcsak az egyházkerület tagozatai között szoros összetartozás előmozdítására, hanem az egyes egyházkerületek közt is a testvéri kapcsok szorosabbá, bensőbbé tételére, a közös nagy fontosságú ügyeknek közös intézésére törekszünk.

Egyházunk autonomiájához rendületlenül ragaszkodunk, mert vallásunk szabadsága s iskoláink feletti önrendelkezési jogunk csak addig állanak épségben, míg amaz autonomia illetetlen. Rendületlenül őrizzük ezt, mint palládiumát a polgári és alkotmányos szabadságnak, melynek nem egyszer lett már megmentője, s ki tudja, hogy a jövőben is nem vár-e arra ily fontos életmentő feladat!

Ily vezérelvek mellett kívánunk lapot szerkeszteni és kiadni. Hogy vállalatunkat siker koronázza, a nagy közönség buzgó anyagi pártolására s jeles és lelkes munkatársak szellemi támogatására van szükségünk. — Eddig is sikerült helyben és vidéken munkatársakat nyerni meg lapunk mellé, kiknek ha most biztató jóakarattal csüggedni nem fog, reményljük, hogy lapunk a nagy feladatot megközelíti. —

Lapunknak következő rovatjai lesznek:

a) minden szám hozni fog egyházi vagy tanügyi vezércikkeket;

b) egyházi és tanügyi mozgalmainkról, egyházközösségeink, egyházmegyéink s a testvér egyházkerületek köréből, rövid tudósításokat;

c) társaságban közlünk tankönyvekről s tudományos művekről részletes bírálatot, kitűnő egyházi és tanfériak életrajzát, az egyház nagy céljait előmozdító társadalmi stb. cikkeket;

d) könyvészeti rovatot, melyben a tan- és tudományos könyvek röviden ismertetnek;

e) szemlét hazai és külföldi egyházi és tanügyi lapokból;

f) rövid közleményeket napi hírek alakjában.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: Joó István.

Főmunkatársak: Tóth Sámuel

és Békési Gyula.

Visszapillantás 1878-ra.

Egy új év küszöbén állunk, s habár a letűnt 1878-ik esztendő legboldogabb éveink sorába nem jegyezzük is fel; de miután e földerült új év közvetlen utóda a letűntnek, melynek hatása alatt sok tekintetben áll: a multa visszatekinteni, az eltűnt életképeket megfigyelni és észlelni, melyek főleg, de egyszersmind intőleg is szólnak hozzánk, — e nevezetes határponton fő kötelesség és feladat.

A magyarországi mindkét protestáns egyház kebelében fölmerült mozzanatok s élettünemények igaz, hogy nagyszerűeknek nem mondhatók és sok kívánni való fűződik hozzájuk, ha az egyházi élet egészséges fejlődése szempontjából ítéltetnek meg és mérlegeltetnek; de mégis arról tanuskodnak, hogy több törekvésnél nem hiányzott a jóakarattal és nemes buzgalom s ekképen a meglevő korlátolt viszonyok között még bizonyos mérvű haladással is találkozunk. Ezen haladás ugyan ismét csak csekélynek jelezhető azon protestáns népek egyházi életében mutatkozó nagy eredményekhez viszonyítva, kiknél az egyházi és tanügyi élet mezején, a rendszeresebb egyház-

kormányzat s az igaz vallásosságtól áthatottság valódi egyházas életet teremtettek már meg. — De épen ennek létrehozásán kell nekünk is törekedni, erre — ha bár gyarlóan is — közremunkálni határoztuk el magunkat, midőn a **Protestáns heti lap** megindítására vállalkoztunk, hogy fölhasználjunk minden lehető eszközt egyházunknak a Krisztus szellemében és elvei alapján eszközözendő építgetésére. Mert arról megvagyunk győződve és kétségtelen tények is bizonyítják; hogy a magyar embernél, egyszerű józansága és fogékony nemes szívével fogva, meg van az alap és erős hajlam a vallásosságra, csak ápoló kertész, gondos kéz ne hiányozzék, mely a vallásos hajlam e gyökérszárait öntözze és növekedésnek indítsa; de másfelől az is igaz, hogy egész fajunk gondolkozásától, már vérmérsékleténél fogva, aligha esik valami távolabb, mint a merev orthodoxyára, álkegyeskedés és szenteskedésre való hajlandóság.

Tehát a helyes utat megtalálni, ez a feladat, hogy kikerüljük a hitetlenség és egyháziatlanság sivár és kopár szirtjeit, melyek a mily kietlen és fagyasztó képet nyújtanak, ép oly mértékben ölnék el a vallásos lélekben minden életet és tenyészetet. De az ál-szenteskedés és rajongás üres álmai s árnyképei után se futkossunk, mert azok meg emberi méltóságunktól, józan eszünk használatától fosztanak meg; mi pedig szabadságra és önállóságra vagyunk hivatva a Jézus Krisztusban.

Hozzuk tehát emlékezetünkbe azon fontosabb és lényegesebb egyházi és tanügyi mozzanatok, melyek 1878-ban a magyarországi mindkét protestáns, de főleg a reformált egyház kebelében fölmerültek, hogy azok alapján majd legsürgősebb teendőinket megjelölhessük.

A reformált egyház kebelében a zsinatra való előkészületek megindulván, az 1877-dik év november havában tartott konventből kinevezett bizottság részben megoldotta feladatát, nevezetesen négy különböző munkálatot készített, melyek is:

1. A magyarországi reformált egyház zsinata megalakításának és szervezésének szabályzata.

2. A legközelebbi alkotmányozó zsinat tanácskozási szabályzatának és ügyrendének tervezete.

3. Az egyházalkotmány tervezet, mely tárgyal 3 részben: az egyház képviseleti s kormányzati hatóságairól, az egyházi bíróságokról vagy törvényszékekről és az egyházi tisztviselőkről.

4. Egyházi bíróság és törvénykezési rendtartás. Mind a 4 munkálat indokolással kísértetik.

E munkálatok kinyomatván, az egyházkerületekhez küldetnek meg oly felkéréssel, hogy ha lehet-

séges, május hóig tegyék meg azokra észrevételeiket; mert a nevezett hóban már az egyetemes konvent venné azokat fel tanácskozása tárgyul. E munkálatok még az iskolaügyről szóló §-okkal fognak majd a bizottság által kiéészítettetni. Ezek szerint ha az egyházkerületek nem késlekednek észrevételeik megtételével, május hóban megtartatván a konvent, a zsinat ez év őszén, vagy az 1880 év tavaszán megnyilhat.

A testvér ágostai kerületekben a zsinat kérdése ugy látszik kissé félre tétetett. 1877-ben a tiszántuli ref. egyházkerületnek zsinattartásra vonatkozó indítványa, a nevezett kerületekhez is megküldetvén, közülök a tiszai határozottan kijelentette, hogy mindaddig, míg az egyház és állam közti viszony törvény útján, teljesen és világosan meghatározva és tüzetesen megállapítva nem leend, a zsinattartást a magyarhoni ágost. evang. egyházra nézve kívánatosnak nem tartja. — Különben az ágostai ev. atyafiaknál e tekintetben már régebben folynak az előkészületek és munkálkodások. A legutóbb tartott egyetemes egyházi közgyűlés (1878. okt. 2—3) pedig akkép határozott, „hogy addig is, míg egyházunk ügyei zsinatilag rendeztethetnének, szükségesnek látja a 4 kerület egyházrendszerei alapján, azoknak öszhangzásba hozatala mellett, egy egyöntetű egyházrendezet kidolgoztatását;” s e tekintetben a tervezet készítése a zsinati bizottságra ruháztatott.

A magyar protestáns egyetem eszméje ujlag felszínre került ref. egyházunkban s kezdi foglalkoztatni a gondolkodó elméket. A tiszántuli ref. egyházkerület még 1874 októberi gyűlésében 210 sz. alatt felhivta a testvérkerületeket, egy magyar protestáns egyetemnek Debreczenben leendő felállítása érdekében az egyesülésre; s ha az a közeljövőben létesíthető nem volna, egy önálló bölcsészeti tanfolyam felállítására, egybeköttetésben tanárképezdével. Nem lehet ugyan mondani, hogy a fölhívás egészen pusztában kiáltó szó lett volna, mert a dunamelléki és dunántuli kerületek kedves örömmel viszhangozták a szép és nagyszerű eszmét; a tiszamelléki kerület hasonlólag fontosnak ismerte el az egyetemnek felállítását, de az — szerinte — csak akkor jöhet létre, ha az országos pénztár megvalósulást nyerhet, a tanárképezde felállítását pedig mellőzhetni véli oly eljárás által, hogy időnkint egy ifju ösztöndíjjal segítettve küldessék az egyetemekre. Tehát pozitív eredménye nem lett a felhívásnak, sőt még csak megbeszélés tárgyát sem képezte az a testvéregyházkerületek között; és a mennyiben mindenik egyházkerület nagy tüzzel és erőfeszítéssel hozzáfogott jogakadémiájának ujjaszervezéséhez: az egyetem eszméje

elmosódott s annak megvalósítására irányult törekvések eltűntek és kihaltak. — A lefolyt évben azonban a dunántuli kerületben ismét föltámasztatott a magyar protestáns egyetem eszméje, Molnár Béla mezőföldi egyházmegyei képviselő lelkes indítványára; a nevezett egyházkerület kimondván (okt. jegyzőkönyv 260. sz.) „hogy a magyarországi ref. főiskolák egyikének egyetemi rangra emelését égető szükségnek tartja, ez iránybani mozgalmat megindítja, s annak felállítását a testvéregyházkerületek pártfogásába ajánlja; s ha indítványa elfogadtatik, a szükségessé válendő előmunkálatok eszközzésére a maga részéről bizottságot állit fel stb. stb.

Most tehát az egyházkerületeken a sor, hogy megmutassák, miszerint megértették az idők jeleit s a tanügy terén vállat vállhoz vetve fognak működni, mert a particularismus megöl, az egyesült erővel működés és hatás pedig csudákat foghat művelni.*)

Ágostai ev. testvéreinket a Pozsonyban felállítandó theologiai facultás és az eperjesi jogakadémia ügye foglalkoztatta. — Egy valódi theologiai akadémiának felállítását több év óta sürgetik az ágostai testvérkerületek s át levén hatva ezen ügy nagy fontosságától, mindenik kerület igyekszik meghozni e tekintetben a maga részéről az áldozatot; s az őszszel tartott egyetemes gyűlésen a 4 kerület elnöke bejelentette, hogy kerületeik az akadémiának felállítását jóvá hagyják és elfogadják s a reájok eső évi összegek fizetését elvállalják; ezen akadémiának épen Pozsonyban felállítását nagy mérvben elősegéli a gróf Pálffy János által tett 16,000 forint alapítvány is. — Ezen római katolikus vallásu főúr nemes tette egy szép példája a felekezetiesség szük korlátain felül emelkedettségnek.

Az eperjesi jogakadémiára vonatkozólag, szintén örömmel jelentette be a már jelzett egyetemes gyűlésnek a kollegiumi pártfogóság, hogy a jogakadémiára a gyűjtések reményen felül sikerültek. Ugyanis az e célra a tiz ezer forintnyi már eddig létező alapon kívül, rendesen kiállított kötelező okmányok alapján 54,000 forint van biztosítva. Főbb adakozók voltak: Eperjes városa 10,000, a serfőző birtokosság 3000, Péchy Tamás 2000 frttal, Desőffy Arisztid honvédtábornok emlékére összegyűlt 14,000 forint tőke kamatai is följajánltattak e célra, az illető család és a kezeléssel megbízott Sárosmegye hatósága által. — A négy évre berendezendő jogakadémiának első évi két tanfolyama már a mult évben tényleg meg is nyilt.

(Folyt. köv.)

Tóth Sámuel.

*) A magyar prot. egyetemről, annak gyakorlati kivihetéséről részletesen és önállóan fogunk majd a közelebbi számokban tárgyalni.

A FELEKEZETI ISKOLA, ellenségeinek ítélő széke előtt.

Az ellentétes nézetek jogosultságát készsággel elismeri minden gondolkozó ember. Mert ezek harczában tisztul a felfogás, érlelődnek határozott meggyőződések, alakulnak pártok, melyek közül mindenik saját álláspontját igyekszik megerősíteni, annak óhajtja s munkálja diadalát; s míg a küzdelem és harcz nemes és igazságos, csak az az ügy nyer általa, mely körül az ellentétes nézetek kifejlődtek, addig az ellennézetűek legfeljebb is ellenfelek, nem ellenségek, kik közt a kibékülés és megférhetés még mindig lehetséges. — Nemes ellenfelek harczába nem vegyül hát szenvedély, mely öntudatlanul rombol és pusztít, ügybuzgalmukat a közjónak szeretete, az igazság nyomozása emeli lelkesedésé.

Jó ideje már, hogy az iskolai nevelés és oktatás körül is ily ellentétes nézetek és eszmék harcolnak egymás ellen, külföldön és hazánkban egyiránt. A legujabb időig az iskolai nevelés és oktatás európai száraz földünkön felekezeti volt még azon államokban is, melyekben a felekezetek a tanügyre nézve autonom jogokkal nem dicsekedhettek, mint például Német- és Svédországokban. Oly teljes autonomiával, mondhatni souverain jogokkal pedig az iskolai ügyeket illetőleg száraz földünkön egyetlen országban sem bírtak felekezetek, mint nálunk a protestánsok, kik példátlan áldozataikkal állították, tartották fen és kormányozták iskoláikat s a magyar hazának annyi jeles, annyi nagy és dicső férfit adtak, kik vagy az egyház, vagy a haza és tudomány oltára körül fénylettek s értelmességben kimagasló népet neveltek.

De sokat kívánó korunk a felekezeti irányu vagy épen felekezeti tulajdönt képező iskolák nevelése és oktatása eredményével megelégedni nem tud s talán nem akar; panaszt emelt azok ellen s kiirtásukra törekedett és törekszik. — Sok oly társadalmi és műveltségi baj és hiány miatt a felekezeti iskolákra hártja korunk a felelősséget, melyeknek azok vagy teljességgel nem okai, vagy azokért reájuk épügy, mint a társadalomra s az egész korra hármlik a felelősség. S midőn a vád és kárhoztató ítélet nagy hangon kimondatott, egyik felekeze sem kiméltetett, kivétel nem tétetett. Bármelyik felekezetről sem czélom sértőleg nyilatkozni, de azt ki merem mondani, hogy a felekezeti iskolák ellen felhozott vádak reánk magyarhoni protestánsokra nézve részint túlzók és igazságtalanok, részint nagyon felületesek és egyoldalúak. Én e vádak közül három fő és sarkalatos vádat emelek ki, melyekhez képest a többiek mind alárendelt fontosságúak, s e három vád alaptalanságát kimutatni igyekezzék, a protestáns felekezeti iskolák jogosultságát igazolni akarom.

A nevelésnek egyetemes irányuak, általános emberiségre törekvőnek kell lenni, a felekezeti nevelés pedig separativus irányánál fogva e czél ellen működik s az ugyanazon egy haza polgárait is elkülöníti egymástól s azok között válaszfalat állít fel. Ez az első vád. Hogy a nevelés egyetemes irányu, emberi legyen, magam is óhajtom, amennyiben azalatt azt akarják érteni, hogy a növendékekben azon tulajdonok és képességek fejtsenek ki, me-

lyek együtt véve az ember lényegét teszik, s melyeknek kiképzésétől függ az ember rendeltetése, méltósága és tökéletessége; óhajtom az egyetemes nevelést annyiban is, amennyiben oda kell törekedni, hogy minden egyéni akarat irányát az erkölcsi örök eszmék: az igaznak, jónak és szépségnek eszméje határozzák meg; óhajtom az egyetemes nevelést végre azért is, hogy minden egyén az emberiség nagy egészének egy tagja gyanánt tekintse magát, melynek jóléte és dicsősége reá is kiható, az iránt közönyösnek és hidegnek lennie nem szabad. E szerint az egyetemes nevelés czélja a lényeges emberi tulajdonok kifejtésében, az ember tevékenységének az erkölcsi nagy eszmék megvalósítására irányzásában s az emberiség közjává alakításában áll.

S ily értelemben az egyetemes emberiségnek bizonyára egy keresztyén felekezet sem ellensége, legkevésbé a protestantizmus. Vagy mi hát az az egyetemes emberiség, melyet a radicalizmus jelszavaként hirdet? Egyike azon nagy szavaknak, melyeknek értelmét gyakran azok tudnák legkevésbé megfejtetni, a kik lehangosabban emlegetik.

Fogadjuk el a fentebbi észszerű meghatározást. De akkor ismét azon kérdéssel találkozunk, hogy az egyetemes emberiségre nevelés mi módon érhető el? Minthogy a nevelés tulajdonkép abban áll, miszerint a nevelő egy más egyénnek szellemi életére öntudatosan és tervszerűleg behatni, azt fejteni és irányozni van hivatva; ennél fogva a nevelőnek a nevelendő egyén képességeinek ismerete mellett ismernie kell a nevelés eszközeit, módjait és céljait. Lehetnek a nevelésnek a különböző erők, képességek tekintetében különböző céljai, de hogy a nevelés összhangzatos, az erők működése egybevágó legyen, mégis egy főcélnek kell a nevelő szeméi előtt lebegni folytonosan. A nevelés célját pedig az ethika (erkölcsstan) határozza meg. De melyik ethika? Talán az egyetemes emberiség etikája? Minthogy az egyetemes emberiségnek még reálitása nincs, ugy nincsen egyetemes emberiségi ethika sem. — Ekkor választanunk kell a ker. theologiai ethika, a keresztyén szellemű philosophok etikája s a független ethika között.

Ezen független ethika szerint a vallástól teljesen független az erkölcsiség, melynek alapja és forrása nem egy transcendens lény akaratjában, hanem a társadalomban keresendő. Ezen ethika hívei többnyire a radicalis urak. Ha arra gondolunk, hogy még egyetemes társadalom nincs, bizonyosak lehetünk benne, hogy ezen szempontból egyetemes erkölcsstan, egyetemes erkölcsi eszmék, czélok és elvek sincsenek, következésképp a mennyi a társadalom, annyiféle elveknek hódolhat, a hány társadalom annyiféle erkölcsiség. Hogy ilyen független etikák mellett az egyetemes emberiségre nevelés hogyan valósul majd, józan észszel kombinálni, sőt még képzelni sem lehet; ekkor kötelező erkölcsi törvényekről beszélni valóságos agyrem; s az egymással ellentétes irányu társadalmak egy központban nem találkozhatnak. A nevelés főczélját azért vagy a ker. theologiai etikától, vagy a ker. szellemű bölcsészettől vehetjük. Én e kettőnek meghatározásában, mihielyt nem valamely szigoruan meghatározott dogmából indulunk ki, lényeges különbséget nem találok, mert mindenik az ember erkölcsi tökélyét, a személyiség eszményét tűzi czélul.

Folytatás a mellékleten.

Ezen eszményt azonban nemcsak megismertetni, hanem megkedveltetni, az iránt állandó érdeket kell gerjeszteni. A cél pedig nem abstract oktatások, hanem concret példák, egyes személyek tetteinek felmutatása által közelíthető meg. „A növendéket oly concret életviszonyok közé kell helyezni, melyekhez ő pszologailag közel áll s innen önállóan ítélve, fogalmakhoz emelkedik; a szeretetet és lelkesedést, a megvetést és gyűlölést, melyeket a történelem concret alakjainak tekintete benne felidézett, akkor fogja magokra a fogalmakra is átvinni; az ethika, melyet saját ítélete által megtalált, szellemi életének határozó tényezője, akaratjának mozgatója leend.“ — De mi a criteriuma annak, hogy a történelem imez alakjai azok, melyek által a növendék erkölcsi eszmékhez emelkedik, s tartozik emelkedni? Bizonyára nem lehet más criteriuma, mint az, hogy az ily alakok tettei az absolut akarattal, Istennek akaratjával megegyeznek, annak mintegy kifolyásai. E szerint a valóban erkölcsi tettek egyszersmind istenes, vallásos cselekedetek.

E szerint az igazi nevelés csak vallásos lehet; mert csak Isten tűzhet egyetemesen kötelező célokat az embernek elébe, s az ő akaratja nyújthat alkalmakat és eszközöket azoknak elérésére. Ha tehát a nevelés egyetemes irányu, egyetemesen emberi célokat követő akar lenni, akkor épen akkor vallásosnak, vallás-erkölcsinek kell lenni. Mert csak ott lehet egyetemes cél, a hol egyetemes céltűző van. — De nemcsak vallásos, hanem felekezeti vallásos nevelésnek adjuk az elsőséget, sőt ezt tartjuk lehetőnek. Nemcsak azért, mert valami általános vallás, melynek létezését némelyek erősen állítják, de felmutatni nem bírják, még ma sincsen, nemcsak azért, mert a tanítók-részére követelt feltétlen vallástani szabadság képtelenség a serdülő vagy még határozott világnézettel nem bíró ifjakkal szemben; hanem azért, mert a valódi jellemképzés meghatározott, vallásos képzetek s tanok nélkül nem lehetséges, nem is gondolható. A jellemképzés nélkül pedig a nevelésnek nincs jelentősége. Az egyének jellemére pedig minden felekezet sajátos bélyegét nyomja reá.

A felekezeti nevelést igazolja a természetszerű fejlődés és a szülék joga. A gyermek és ifju annál természet-szerűbben és fokozatosabban fejlődik, minél hasonlóbbak az iskola és család elvei, nézetei, szokásai, példadásai; ilyenkor az iskolai nevelés úgy tűnik fel, mint a házinak folytatása, kiegészítése, a szüléknek pedig szent joguk az, hogy gyermekeiket saját maguk által vallott s legjobbknak és legigazabbknak tartott nézetekben neveljék és neveltessék.

Igy a család és iskola öszhangzó hatása a jellem képzésére áldásos, különben káros, családi békét rontó, egyenetlenséget okozó leend. Minden ház pedig, mely magában meghasonlik, elpusztul. A hol pedig a családok békéje, erkölcsé pusztulóban van, ott az egész társadalom pusztulásra jut, és ime mégis azt mondják, hogy a felekezeti nevelés az, mely az egy haza polgárait is elkülöníti egymástól s azok között válaszfalakat állít fel.

A felekezeti iskola, melyben különböző felekezeti keresztyén, valamint zsidó gyermekek vegyesen tanulnak, sajátlag vallástalan iskola. Az ilyen aztán, úgy hiszik, hogy a növendékeket csupa szeretetben neveli; a felekezetek és nemzetiségek egyenetlenségét lehetlenné teszi, — s így leszén egy akol és egy pásztor. Nem vagyok hajlandó hinni. De

ha egy akol és egy pásztor leszen is, azt lehet kérdeni, miféle akol és miféle pásztor leszen. Bizonyára az egy akol nem az Isten országa, s az egy pásztor nem a Js. Krisztus leszen; mert ilyenekről szólni sem szabad azok kedvéért, kik efféléket nem hisznek vagy megvetnek. Így aztán attól lehet félni, hogy pejor medicina malo erit. Megtörténhetik így, hogy a felekezeti viszályok elmaradnak, de igen nagy áron, a vallásosság árán. De feltéve, hogy az iskola felekezeti lesz, ezáltal a felekezetek közti viszály kizárva nincsen. Az iskolai nevelésből kizárt felekezeteknek megtiltani nem lehet, hogy gyermekeiket vallásos oktatásban részesítsék s vajjon féltékenységekben nemde még erősebben igyekeznek gyermekeikbe csepegtetni különleges tanaikat, talán a más felekezeti gyermekek iránti idegenkedést, az ezektől való elzárkozottságot? — Így is pejor medicina malo erit.

Poroszországban Falk miniszter és követői a Culturkampfban a közös iskoláktól reményltek a győzelmet, s a Culturkampf még élesebbé lett, valódi győzelem nélkül. Össze akarták simítani a felekezeteket, természetesen a jövőben, de a jelen nagyon is felzavartatott. Milyen kilátás ez tehát a sima jövőre? Vajjon a mi Poroszországban nem sikerült, a hol két nagy felekezet van, az jobban fogna-e sikerülni nálunk, a hol annyi a felekezet?

De mi protestánsokul azt is mondhatjuk, s főleg itt a hazában, hogy épen nekünk ki vethetné szemünkre a türelmetlenséget, sőt általában a földkerekségén hol van oly kölcsönös türelem és tisztelet a felekezetek közt, mint épen nálunk Magyarországon? És e türelem, e kölcsönös tisztelet ma már jellemvonása a magyarnak, s az lesz maradandólag, mert az együttélhetés parancsolólag követeli azt mindenha. Nem is zavarja azt meg semmi elmélet, semmi tan, mert az élet követelményei ezeknél hatalmasabbak.

A nemzetiségi összeolvadás sem várható a felekezeti iskolától, sokkal inkább a nemzeti féltékenység; s ott, hol mi magyar protestánsok idegen elemek közt aránytalan kisebbségben elszórva élünk, az elnemzetietlenedés, az elforgácsolódás egész bizonyossággal. Kivánja-e, akarja-e ezt becsületes magyar ember csupán egy külföldről becsempészett áldás nélküli elméletért? A nemzetiségi surlódás igazságos törvények mellett előbb utóbb meg fog szünni, ha pedig izgatás, beteges centrifugal aspirációk kapnak lábra, akkor sem törvények sem közös iskola nem gátolják meg azt. A nemzetiségekkel szemben igazságos törvényeink vannak már, de nincs oly törvény, mely parancsolná, hogy az idegen nemzetiségű iskolákban taníttassék a magyar nyelv, mint az ország diplomatiái nyelve. Ily törvényre volna ma már szükség. És én meg vagyok győződve, hogy ha a nemzetiségek iskoláik fentartásában nem gátoltnak, sőt gyamolittatnak, egy ily törvényben elnyomási szándékot nem keresnek, ahoz alkalmazkodnak, mint az állami együttélézés szükségéből természetszerűleg következőhöz.

A nevelés főcéljaul ismerjük az emberi tökélyt, a személyiség eszményét, a ki nem más, mint a Krisztus. S e cél az egész emberiség fejlődésének kezdete és végcélja tartozik lenni. Az ő nemes életének törekvése volt, hogy a jónak uralma általános és állandó legyen a világban; e törekvést érezzük hivatásunknak mi is. Küzdünk e célért nem

elszigetelten, nem egyenként, hanem szerves társaságban, melynek erőt ad az együvé tartozás érzete, a századokon át kifejlett közérzet, közszellem, közös öröm és közös szenvedés. Mi felekezettel úgy tekintjük magunkat, mint egy nagy erkölcsi egység, azon meggyőződésben élve, hogy a közjó diadalát ezáltal épügy nem akadályozzuk, mint az emberiség fejlődése és haladása, békéje és boldogsága az által veszélyeztetve nincs, hogy abban az emberek egyéniségeket megőrzi és fentartják; sőt a haladásnak, fejlődésnek tökéletesedésnek éppen az egyik feltétele.

Mi magyar protestánsok vagy éppen reformátusok pedig felekezeti egyéniségünket csonkítatlanul akarjuk fentartani, mert erősen meg vagyunk győződve a felől is, hogy szoros összetartásunk a magyar nemzetiségnek és alkotmányosságának is záloga és erőssége. — E végre pedig szükségünk van iskoláinkra.

(Folyt. köv.)

Joó István.

BELFÖLD.

Az iskolai felmentések és engedélyek.

Nem kis gondot adott a közelebb lefolyt években a protestáns autonómia híveinek a vallás- és közoktatásügyi miniszter több rendbeli intézkedése s egyebek közt az iskolai felmentések és engedélyek ügyében ismételve is történt fellépése.

A miniszter ugyanis bizonyos fölmerült esetek alkalmából kibocsátott rendeletében határozottan kijelentette, hogy olynemű kivételes engedményeket vagy felmentéseket, minők az államkormány hatósága alatt álló középiskoláknál egyes tanulóik számára adatnak, a protestáns autonóm iskolákban is csak a miniszter adhat, s az egyházi hatóság adta engedélyek más tanintézeteknél nem vétethetnek tekintetbe. Ez ellen a prot. iskolai autonómia védelmére hivatott hatóságok, az egyházkerületek természetesen felszólaltak, s ünnepélyesen kinyilatkoztatták, hogy ezen egyoldalú intézkedés az 1790—91. XXVI. t. cz. 5. pontjában biztosított önkormányzati joggal ellenkezik; minél fogva ahoz alkalmazkodni hivatásukkal összeegyeztethetőnek nem tartják, s tisztelettel felkéri ő excellenciáját, hogy az állami főfelügyeletet a törvény és törvényes szokás értelmében méltóztassék gyakorolni.

Az egyházkerületek felszólamlása és magatartása előttünk, kik ama miniszteri rendeletet és argumentumait közelebbről ismerjük, egészen természetesnek, szükségesnek és az önkormányzati jogból önként következőnek látszik: de azok előtt, kik távolabbról s kissé talán autonómiaellenes szempontból nézik e mindenestre nagyfontosságú összeütközés folyamatát, úgy tűnhetett föl ezen eljárás, mintha a hazai protestáns egyház visszaélt volna az iskolai önkormányzati joggal, s a miniszternek a *tanügy érdekében* felkelle lépni és megszorítani e szabadságot, az egyház pedig bizonyosan azért kíván olyan erősen ragaszkodni eme jogához, hogy a kivételes engedélyeket és felmentéseket annál nagyobb kényelemmel osztogathassa.

E föltevessel és többek részéről csakugyan ki is nyilatkoztatott nézetten szemben mi bátran hivatkozhatunk pl. a tiszántúli egyházkerület több rendbeli nyilatkozatára és rendeletére, mely szerint a prot. egyház a tanulóknak egyik

vagy másik kötelezett tantárgy tanulása alóli fölmentését elvileg soha sem helyeselte, s a görög nyelv tanulásától való mentességet csakis az állami iskolákba behozott gyakorlat nyomása alatt volt kénytelen egyes nagyon kivételes esetben alkalmazni. Hivatkozhatunk legközelebb a debreczeni főiskolai gymnasium „Belrendtartás“-ának 10. §-ára, mely szerint „*kötelezett tantárgy tanításában való részvétel alól egy tanuló sem menthető fel, kivéve a rajtot és tornát, melyek alól testi fogyatkozás esetében ideiglenes fölmentést az igazgató ad az orvos hiteles bizonyítványa alapján.*“ — Hivatkozhatunk a dunamelléki ref. egyházkerület múlt évi jun. 20-iki közgyűlési határozatának azon kijelentésére, hogy a prot. iskolákban „*nem a magunk alkotta szabályainktól eltérésekkel adattak ilyen engedélyek, hanem az ily engedélyeket mindig az önmagunk alkotta és az államkormány által sem kifogásolt szabályzataink értelmében adta meg az erre illetékes egyházi hatóság.*“

Mi lesz a kormány e fellépésének s az egyházkerületek feliratainak eredménye? még nem tudjuk. Valószínű, hogy a középiskolai törvény fogja megadni a megnyugtató választ. — De nem mulaszthatjuk el hangsúlyozni, hogy helyesen s a tanügy érdekének megfelelőleg csak úgy lesz az ügy elintézhető, ha vagy egyáltalában nem adatik a tanulóknak semmi kivételes engedmény s egyik vagy másik tantárgy alól való fölmentés, vagy szorosan meg lesznek állapítva azon esetek, melyekben ily fölmentéseknek hely adatik, és azokon kívül sem az egyházi hatóságok sem a miniszterium nem adhatnak kedvezményeket. — Mert az az állítás, hogy a miniszter az állami legfőbb felügyeleti jog czime alatt, protestáns iskoláinkban is jogositva van kivételes engedélyeket osztogatni, mind a törvényes önkormányzat, mind a suprema inspectio szellemével ellenkezik, és kétségtelen, hogy azon jogok, melyek az állami intézetekre nézve a miniszteriumot, mint iskolai főhatóságot illetik, az önkormányzat alatt álló protestáns iskolák hatóságaitól sem tagadhatók meg. — Az országos törvényben meghatározandó *közoktatási rendszer* kiterjeszhető igenis a protestáns felekezeti iskolákra; de e rendszertől való eltérésekre engedélyeket osztogatni vagy egyáltalában senkinek, vagy csak az iskolát fentartó s annak kormányzására hivatott egyházi főhatóságnak lehet joga. — És e jogát a felekezetenek egyéb nagy fontosságú okok mellett azért sem szabad kibocsátania kezéből, hogy a kivételes kedvezmények, melyek rendszeren az általános előhaladás rovására szoktak osztogatni, lehetőleg utjokat állja s az iskolai tanítás és nevelés sikerét annál inkább biztosithassa.

Lehetnek, sőt — mint tudjuk — vannak éppen hitsorsosaink közt is, kik ez állításunkat kissé különösnek találják, s azt gondolják, hogy a tanügy érdeke sokkal inkább biztosíthatnák az által, ha a miniszterium minden iskolában korlátlanul intézkedhetnék. — Hiszen a legujabb időben szintén divattá vált a felekezeti iskolarendszer ellen harcolni, hazai közoktatásunk minden hiányát a felekezetekre hárítani és minden jót csak az államhatóság kezében centralisált iskolai kormányzattól várni.

Nem állhatom meg, hogy ezeknek némi tájékozásul s a mi felekezetenek álláspontjának igazolásul ide ne igtasak az „*Országos középtanodai tanáregylet*“ közlönyének legközelebbi (dec. 15-iki) számából néhány pontot, melyből

kitetszik, hogy a közoktatási kormány, mely a felmentések és engedmények ellen rendeleteket ad ki, maga ugyancsak bőkezűleg osztogatja azokat ma is, és osztogatja olyan módon, hogy a tanári tekintélynek s ez által az iskolai fegyelemnek árt, kényszerítő nyomást gyakorolván egyes ugynevezett rangbeli tanulók érdekében a tanári karokra.

Az igen érdekes és reánk nézve felette tanulságos cikk egyik pontja pl. így szól: „Olvassuk a budapesti kir. kath. főgymnasium 1877/8-ki értesítőjében, hogy a görög nyelv tanulása alól a három felső osztályban 6, a kegyesrendi főgymnasiumban 9 tanuló volt fölmentve stb.“ „A közoktatásügyi miniszterium sajtóságaos eljárást követ ebben a dolgban. Van rá eset, hogy megadja a felmentést a nélkül, hogy megkérdezze a tanári kart; a tanuló egyszerűen előrukkol a privilegiummal; a bevégzett tény ellen nincs felelősség. — Máskor meg szóba áll a tanárokkal, teljes formalitással véleményes jelentést kér tőlök, s miután ezek egyhangulag a felmentés ellen nyilatkoztak, — megadja a felmentést a kedvezményt.“

Egy másik pont még érdekesebb esetről szól: „Van rá eset — ugymond — hogy egy képviselő fia öt tantárgyból bukik meg s megnyeri az engedélyt a javító vizsgálatra.“ — Valóban méltán teszi hozzá cikkíró, hogy elgondolhatjuk, minő helyzetbe jut az a tanári kar, mikor oly tanuló kénytelen megvizsgálni, a kinek kérelmét előleges meghallgatása alkalmával egyhangulag elvetendőnek ítélte.

Egy harmadik pont a következő érdekes esetet tartalmazza: „Egy nyolczadik osztályu tanuló megbukik az érettségi vizsgálaton két tantárgyból, azonban a többiből is oly gyengének találják, hogy a conferentia egy évre utasítja vissza, és pedig az egész vizsgálat ismétlésére. — A tanuló folyamodik a miniszteriumhoz s úgy főzi le a comissiót, hogy megnyeri az engedélyt, mely szerint csak két tantárgyból s már a jövő tanév elején teheti le a vizsgálatot.“

E felhozott specialis adatok, melyekhez hasonló bizonyynyal több is történhetik, eléggé tájékozhatnak bennünket a felől, hogy a közoktatás érdeke még az által nincs feltétlenül biztosítva, ha az engedélyezési jog a miniszterium kezében van; mert hiszen a miniszter is csak ember, s egyes ember mindig jobban ki van téetve a különféle befolyásoknak, mint a több tagból álló testületek. — Ennélfogva méltán ragaszkodunk mi a protestáns egyház kezében századokon keresztül hiven őrzött és védelmezett önkormányzati jognak a felmentéseket és engedélyezéseket illetőleg is épségben tartásához; mert nemcsak elméletileg bizonyíthatónak, hanem tapasztalás folytán is kétségtelenül bebizonyultnak tartjuk, hogy a protestáns egyház, melynek legfőbb éltető eleme a tudomány s legdrágább kincsei az iskolák, a maga presbyteri rendszerében és ennek alapján szervezett s az iskolai kormányzással megbízott saját testületeiben több biztosítékot láthat az egyéni magán érdekek ellen, mint egyes embernél, kinek kezében össze van pontositva minden hatalom, de felelősség még talán helytelen rendeletei ellen sincsen. — A prot önkormányzati hatóságok, kellő fokozatok szerint szervezve, igen czélszerűen ellenőrizhetik s őrzik is egymást, őket meg ellenőrzi, nyilvános természetöknél fogva, a közvélemény s legfőbb felügyeleti jogából kifolyólag az államhatalom; de a miniszteri önkény vagy tévedések ellenőrzése sokkal több akadályra

találhat. — Egyébiránt ismételve is hangsúlyozzuk, hogy mi a tanügy érdekében semmi különös kedvezmény adásra nem adnánk hatalmat senkinek; csak azt kívántuk itt jelezni, hogy ha már csakugyan el nem lehetünk ilyenek nélkül, jobb ha oly testület nyújtja azokat, mely a kedvezményért folyamodót s körülményeit közvetlenül ismerheti és tudhatja, hogy indító okai figyelembe veendőek-e vagy nem? **Gergely Károly.**

KÜLFÖLD.

Az 1878. évi közzsinat. Szabad theol. fakultások Németalföldön.

A németalföldi ref. államegyháznak aligha volt mostanában érdekesebb zsinata, mint az, mely a múlt év július és augusztus havában tartatott Hágában. E zsinatot pedig az teszi különösen érdekessé, hogy a legutóbbi években tartott viharos zsinatok után ez a legutolsó az egyházi és theologiai pártok kibékítését tűzte ki feladatául. Hogy a németalföldi államegyházban létező három nagy párt, u. m. orthodox, evangéliumi vagy közvetítő és modern párt teljesen kibékíthetők lennének egymással, különösen hitelvi kérdésekben: az alig remélhető; de hogy minden kísérlet, mely erre nézve tételik, a holland államegyháznak csak hasznára válik, — kivált gyakorlati szempontból fogva fel a dolgot — az mindenki előtt világos, ki a holland államegyházzal s az ennek kebelében a múlt évek alatt dult viszályokkal csak némileg is ismerős. Nagyon messze vinne bennünket, ha e viszályokat most ismertetni akarnók; elég felemlíteni azon tüzes harcokat, melyeket az orthodoxok és modernek az 1877-ik évi zsinaton folytattak egymás ellen a hitvallás és a theologiai fakultások egyháziasításának kérdésében; elég felemlíteni azt, hogy a lelkészi állomásokra hirdetett pályázatokban mindig ki volt téve: modern evangéliumi, vagy orthodox lelkész kívántatik. — Nem is folytatom tovább, — egészen mellőzöm a presbyteriumok alakításánál az egyes egyházközségeken felmerült egyenetlenségeket, a többség által a kisebbség előtti templom elzárásokat, stb. — hanem rátérek a múlt évi zsinat rövid ismertetésére.

A németalföldi ref. államegyház 1878 ik évi közzsinata azon előre feltett szándékkal ült össze, hogy kerülni fog minden oly heves vitát, mely az egyház testében szakadásnak lenne szülő anyjává, s igyekezni fog azon, hogy minél nagyobb szilárdságot biztosítson azon épületnek, melyet az egyedüli alapon, a Jézus Krisztuson folyvást építeni hivatása. Egyszersmind pedig helyesen fogva fel a Megváltó eme mondatát: „a betű megöl, lélek az, a mely megelevenít,“ óhajtott az egyháznak nagyobb szabadságot adni, s az egyházi tant nem kötni egészen confessiók és dogmák merev és rideg betűihez.

A zsinat egész működésében három tárgy érdemel kiválóbb figyelmet, általánosabb érdekénél fogva. Nevezetesen: 1. A hitvallás. 2. A lelkészi vizsgák. 3. Az egyes egyházakbéli kisebbségben levő pártok testületi jogának meghatározása.

1. A mi a hitvallás kérdését illeti: miután az 1877-ik évi közzsinat által megszabott hitvallást sem a modernek, sem az orthodoxok elfogadni nem akarták, a zsinat ismét életbe léptette a régi, 1861-ben elfogadott hitvallást a konfirmatiók és lelkészi eskük alkalmára, azon záradékkal azonban, hogy a lelkészek szabadságában áll „hasonló és a németalföldi ref. egyház keresztyén református szellemével megegyező kérdéseket“ is feltenni a confirmándusok elibe. Ez által tehát megmaradt az

egyház egysége, a mennyiben confessiója van, más oldalról azonban a lelkipásztoroknak is biztosított némi szabadság.

2. A lelkészi vizsgákra nézve azt határozta a zsinat, hogy lelkészi vizsgára, — mely mindig azon egyházkerület (kerkprovincie) bizottsága előtt tartatik, melynek keblében az illető hivataloskodni óhajt — csak az bocsájtathatik, ki valamelyik egyetemen a két kandidátusi vizsgát jó sikerrel letette. E vizsgán szóbeli colloquium kívántatik a következő tudományokból: a) Szentirat magyarázásból: két történeti és két prófétai vagy költői könyv magyarázata az ó szövetségből; két evangéliom és két apostoli levél magyarázata az új szövetségből, különös gond fordítván a bibliai kritikára is. E colloquium, ha egy ajánlkozó van, legalább egy, ha kettő: legalább másfél óráig tartson.

b) Egyháztörténelemből különösen a németalföldi ref. egyház történelme. c) Bibliái theológiából és dogmatikából. d) Ker. erkölcsstanból. e) Gyakorlati theológiából. A b—e pontok alatt említett colloquium egy ajánlkozóra nézve 2, két ajánlkozóra nézve legalább 3 óráig tartson. Ezen kívül tartozik a lelkészjelölt egyházi beszédet tartani az egyházkerületi gyűlés összes tagjai előtt, egy előre kitűzött szöveg felett. A vizsga letétele után egy reversalist ir alá a lelkészjelölt, melynek mintája az egyházi törvény 2. §. 27-ik cikkelyében van megírva.*) A colloquiumnak nem hitnyomozásnak, hanem a vizsgázó theológiában való jártassága utáni tudakozódásnak kell lennie.

3. A mi a harmadik kérdést, nevezetesen azt illeti, hogy ha valami egyházköztségben a vallási pártok közül valamelyik kisebbségben van: van-e e kisebbségnek érvényesíthető joga a többséggel szemben? Erre nézve a németalföldi ref. közzsinnat oly határozatot hozott, mely a presbyterian egyházkermányszert követő egyházak előtt méltán igen nagy jelentőségűnek tűnik föl. E határozat a következő: Azon egyházközségi tagok, kik a lelkipásztor, vagy egyházi tanácsosok többsége által követett vallási irányzattal megelégedve nincsenek, fel vannak jogosítva, hogy mint „kisebbség“ testületet alkossanak, s az egyházi tanács tartozik őket, mint testületet elismerni, hogy ha ők egy mindnyájuk által aláírott nyilat-

*) Azt hiszem, nem lesz érdektelen, ha e reversalis mintáját csillag alatt közlöm. Így hangzik: „Én aláírott, ki az xx-i egyházkerület vizsgáló bizottsága által a németalföldi ref. egyházba az evangéliom szolgálatára nyilvánosan kibocsáttattam, őszintén és szívem szerint kinyilatkoztatom, hogy általában a keresztyén egyház, különösen pedig a reformált egyház alapelveivel egyezőleg Isten igéjét, a mint az az ó és új szövetségi szent könyvekben bennfoglaltatik, teljes szívből igaznak ismerem el, és hiszem; erős törekvésem, hogy azon tanoknak, melyek a németalföldi ref. egyház egyetemesen elfogadott hitformáiban taníttatnak, *szellemét* híven védelmezem (den geest der leer, welke in de aangenomen formulieren der eenheid van de nederlandsche Hervormde kerk begrepen is, getrouwelyk te handhauen), hogy Isten üdvözgetését, különösen pedig a Jézus Krisztusban, mint az üdv egyetlen alapjában nekünk adott kegyelmét a velem közlött ajánlók mértéke szerint a gyülekezetnek hirdessem, hogy a vallásos felvilágosultság, hit és élet emelésére teljes buzgósággal mindent elkövessek, hogy az egyházban a jó rendet és egyetértést fenntartsam, és ébreszszem; hogy tehát így felülről várva a segílyt és kegyelmet: Isten országát s különösen a németalföldi ref. egyházat Isten országának kívánalmái szerint építsem. Mindezeknek erőm, és a velem közlött kegyelem mértéke szerinti teljesítésére ez elibem adott fogadástelnek sajátkezü aláírásommal elkötelezem magamat, ellenkező esetben pedig alávetem magam az illető egyházi hatóság igazságos ítéletének. N. N.“
L. G. Bruna „Reglementen voor de Nederlandsche Hervormde kerk.“
SNEEK. 1878. p. 30.)

kozatot adnak be, melyben kifejezik, hogy ők inkább az orthodox, vagy inkább a modern irányzatnak hívei. Ekkor joguk van aztán maguk részéről hivatalos képviselőket nevezni ki. A legkisebb gyülekezetekben, melyeknek egyháztanácsa két presbyter és két diakonusból áll, a kisebbségnek joga van egy presbytert választani, ha a gyülekezeti tagok számának $\frac{2}{5}$ -ét a kisebbség alkotja. Nagyobb gyülekezetekben a gyülekezeti tagok a presbyterek számához képest megosztván, annyi presbytert választhat magának a kisebbség, a hány részt alkot a gyülekezeti tagok összes számából. — Épen így történik a lelkészválasztás is. Ha valamely gyülekezetben két lelkészi állomás van, az egyik lelkészi állomást a kisebbség töltheti be, ha a gyülekezeti tagok számának $\frac{2}{5}$ -ét a kisebbség alkotja. Ha pedig több lelkészi állomás van: annyit tölthet be ezek közül a kisebbség, a hanyadrészt alkotja a lelkészi állomások száma szerint megosztott szavazatképes gyülekezeti tagok összes számának.

Látni való ezekből, hogy a németalföldi ref. egyház legutolsó közzsinnata minden tekintetben, de különösen ez utóbbi határozata által a kedélyek kölcsönös kibékítésén fáradozott. Azt egyáltalában nem lehet állítanunk, hogy midőn ezt tette, *elvileg* helyes uton járt: *gyakorlatilag* így kellett tennie, nehogy a rettegett szakadás, melyre már Amsterdamban és Arnheimban úgy is volt eset — tényleg bekövetkezzék. A mérsékelt irányu egyházi lapok Németalföldön általában örülnek a zsinat illetően lefolyásának, s remélik, hogy így az ellentétek lassanként kiegyenlítődnek, s az egyház fenyegetett egysége meg lesz őrizve. Csak az ultraorthodox „Heraut“ című egyházi hetilap nincs megelégedve, ő jobb szerette volna, ha a moderneket és evangéliumi elvűeket egyszerűen excommunicálta volna a zsinat.

A hollandi ultraorthodoxok különben sehogysem tudnak a helyzettel kibékülni. Az 1877-ik évi zsinat határozata szerint az egyetemi theol. fakultások egyháziasítottak, a mennyiben mindenik fakultáshoz két-két hittanár neveztetett ki az egyház által. — Most már a merev orthodoxia hívei ezzel sincsenek megelégedve; az egyház által kinevezett új hittanárok nem elég igazhitűek az ő szemekben, s nem átalották még az egyetemi ifjúságot is izgatni ezek ellen. Így például az utrechti egyetem ifjúsága között lévő „Theologenbond“ című társulatot rávették arra, hogy az evangéliumi irányt követő, s az egyház által az utrechti egyetemhez kinevezett új hittanárt, Dr. Kannegietert székfoglalója alkalmával a társulat — mint ez különben szokás — ne üdvözölje, ezzel fejezván ki nem tetszését a kinevezés fölött. Természetes, hogy a „Theologenbond“ ez eljárását keményen megróvják még a mérsékeltbb orthodox lapok is. — Hanem ez még csekélység. Az ultraorthodoxok társulattá egyesültek, melynek célja *egy vagy több szabad theologiai fakultás felállítása*. Hanem nem mehetnek sokra, minthogy programjuk annyira nevenséges, hogy önmagát elítéli! Csak például hozom fel, hogy e szabad fakultások célja volna a hittan hallgatókat az egyetemen fujdogáló szabadabb széltől! megóvni, — vagy más szavakkal: őket elzárni, mint a róm. kath. theologusokat, mindentől, a mi tán őket gondolkozásra indíthatná. — De e szabad fakultások felállítása a 2.) alatt közlött zsinati határozattal is ellentétben van, mert lelkészi vizsgára csak oly végzett hittanhallgató bocsátható, ki az *egyetemen* két kandi-

dátusi vizsgáját jó sikerrel kiállotta. Ugyde a szabad fakultások hallgatói egyetemet nem látogatván, káandidátusi vizsgát sem tehettek, s így lelkészi vizsgára nem bocsáthatók. — Az illetők igen jól tudják ezt, s midőn erre figyeltetve lőnek, kibuvó ajtót kerestek, állítván, hogy a szabad fakultások hallgatói egy évet fogván még Németországban valamelyik egyetemnél hallgatni: a törvény úgy fogja tekinteni őket mint külföldieket, s csak a külföldiekre kiszabott colloquium doctumot kívánandja tőlök lelkészi vizsga helyett, a mit letévén, lehetnek a németalföldi ref. egyház lelkészei. — Csakhogy az a kérdés; vajjon akad-e hallgatója oly fakultásnak, mely nem teljes fakultás, s melynek bevégezése után még külföldre kell menni: holott az egyetemi fakultásokon teljesen végezhetni? — és hogy vajjon ilyenképen meglesznek-e őrizve a szabad fakultások hallgatói a tudományok szelétől, midőn Németalföldön csak szellő lengedez, de Németországban szélvész dühöng! Egy szóval: a szabad fakultások eszméje Hollandiában halva született, melyet élővé tenni a megmeredett orthodoxia sohasem lesz képes.

Az „Evangelisch Zondagsblad“ után
Csák János mk.
theol. s. tanár.

2. Szászország. Ezen 2.550.000 lelket számláló kis ország az újabb időben feltűnőleg sokat áldozik tanítóképzésre, ugyanis, 16 tanító- és 2 tanítónőképezdét tart fen, s mindeikkel gyakorló iskola is van egybekötve. A képezdék nagyobb részt 6 osztályuak, 6 évi tanfolyammal, melyekben összesen 228 tanerő nyert alkalmazást, s 2071 növendék tanult az 187⁶/₇ évben. A képezdék egy évi kiadása körülbelül 900.000 márka, a mi pénzünkben több mint fél millió forint, ide nem számítva az igazgatók szabad lakását. — E roppant kiadásból a tanítónő képezdében fizetett ellátási díjak által megtérítették 58.000 márka körül, a többi az állampénztár terhe. E szerint egy egy képezdére kiad az állam átlagosan 46.600 márkát vagy is 24—25.000 fto. Ezen tanítóképezdék pedig, bár az állam által tartatnak fen, felekezeti.

A fentebbi arány szerint a tiszántuli egyházkerületnek épen 6 tanítóképezdét kellene fentartani, fentart pedig egyet. Vajha még fenttarthatna egyet! mert nagy szükség volna reá.

„D. BI.“

Könyvismertetés.

Krisztus és az Irás. Irta Dr. Saphir Adolf. Angolból fordította Györi Vilmos. Budapest, 1879. Nyomatta Hornyánszky Viktor.

A londoni „vallásos iratok terjesztő társulat“ (Religious Tract Society) budapesti ügynöksége tiszt. Koenig Rudolf ur fáradozásai által egy új vallásos irányu fordított magyar művel gazdagította vallásos, vagy ha úgy tetszik, theologiai irodalmunkat. A Magyarországon született s most az angol presbiteri egyház szolgálatában működő ismert nevű Dr. Saphir Adolf „Krisztus és az Irás“ cz. műve ez, mely eredetiben angolul iratván, német fordítása fel volt már említve az „Evangy. Prot. Lap“ 1877-ik évi 33-ik számában. Most már megjelent e mű magyar nyelven is Györi

Vilmos szép fordításában s e fordításra akarjuk föl hívni a „Prot. Hetilap“ t. olvasó közönségének figyelmét, ezt akarjuk bemutatni s melegen ajánlani a magyar protestáns világ, lelkészek úgy mint laikusok, beható tanulmányozásába. Éltető tiszta vizet merithetnek ábból s világosságot gyujtand az nekik sok eddig előttük rejtve maradt pontra nézve. Az igen csinos kiállítású, 164 lapra terjedő, szépen bekötött műnek ára 60 krajczár s a megrendeléseket tiszt. Koenig Rudolf lelkész urhoz (Budapest, váci-út 34) kell intézni. A mű hét fejezetre oszlik fel, melyek előtt két előszó áll, egyik az angol szerzőnek kiváló érdeku előszava a magyar fordításhoz, másik Dr. Kögél Rudolf előszava a német fordításhoz. De lássuk már röviden az egyes fejezetek tartalmának vázlatát.

Az *első fejezetben*, melynek címe „A könyv és a személy“, azt mutatja ki szerző, hogy mily eleven összefüggés van Jézus Krisztus s azon könyv között, mely az ő személyéről és munkájáról, az ő szenvedéseiről és dicsőségéről beszél s műve főtárgya gyanánt azt tüzi ki, hogy az kiderítendi az Irásnak viszonyát Jézushoz, Izrael Messiasához és a Szent Lélekhez — Irás alatt az ótestamentum kanonikus könyveit értvén.

A *második fejezet* címe „Jézus és az Irás.“ Tanításában általában folyvást hivatkozik Jézus az ó-szövetségre; de idézi az írást tanítványainak szűkebb körében; valamint használja győtrődésében, imádságában és dicsőségében is. Számos példában tünteti ezt föl műünk szerzője.

A *harmadik fejezetben* az evangéliumoknak, a leveleknek s a jelenésekről irt könyvnek a zsidó írásokhoz való viszonyát, ezekkel szoros egybefüggését fejtegeti a szerző s emelkedett szavakkal hiv föl az egész szentírásnak tanulmányozására. Vajha, kiált fel, „ne szoritkoznánk egyedül néhány kedvenc fejezetünkre, hanem szállanánk ki az Irásnak szabad, főséges és véghetetlen tengerére! Hogy ott volna legelőnk ama tágas, változatos, zöld virányokon!“

A *negyedik fejezetben* öt jellemző tulajdonságot sorol fel, mint a biblia isteni eredetének tanúságait. 1. *A fenséges tan*, melyet ismét öt külön pont alatt tárgyal főbb vonásaiban. 2. *A próféczia*; — kiválóan érdekes e szakaszban azon részlet, melyben az mutattatik ki számos idézetekkel, hogy a négy evangyelistára való hivatkozás nélkül Krisztus egész története úgy nagy körvonalaiban, mint legapróbb részleteiben mind el van mondva előre az Irásban a Szent lélek által. (44—49 lapok). 3. *A könyvnek különyszerű állása*, vagy is az apokrifus könyvektől s az apostoli atyák irataitól való különbözősége. 4. *A biblia csodálatos fenmaradása* a zsidók között és Rómában, a kik és a mely ellen pedig a szentírásnak oly számtalan helye bizonyít. 5. *A biblia katholicitása*, mint a mely könyv az egész világra kiterjed.

Az *ötödik fejezetben*, melynek címe „Izrael Messiása. Az élő s az írott Ige“, Krisztus és az Izrael mindörökké való egybefüggéséről beszél a szerző s hogy mint tesz az Irás tanubizonyosságot arról, ki Izrael Dávidja, kiben dicsőség árad a nemzetre és üdvösség a földnek legvégső határáig.

A *hatodik fejezet* címe „Az Irás és a Szent lélek.“ Magából a szentírásból fejtegeti és mutogatja itt ennek ihletett voltát s az Irás ihlettségének nagy tényéből a bibliának néhány lényeges jellemvonását tünteti föl.

A *hetedik fejezet* néhány gyakorlati megjegyzést tar-

talmaz különös tekintettel a mai korra. Elsőben is a biblia gyakori, egészszeni, összefüggő s áhitatos olvasására hív föl a szerző; másodsor az azokkal szemben sokszor felhozati szokott *bibliolatria* vádját hártja el, kik az Irás fensőbbiségét vallják, kimutatván, hogy mi a valódi bibliolatria; harmadsor fejtegeti a *biblia gyakorlati jellemét*; negyedsor azt mutatja ki, hogy a keresztyének maguk *legjobb tanúi* a bibliának s végre ötödsor, hogy Isten igéje *örvendetes*.

A mű ezen rövid vázlatra nem adhat tiszta fogalmat azon sokféle tárgyról, eszméről, mely abban előfordul; nem tüntetheti föl azon eszmegazdagságot, melyet a könyvben találunk s az egymás mellett szárazon felsorolt tételek hidegen hagynak, míg maga a mű melegségével, emelkedettségével leköt, megigéz, vagy magával ragad. Egy az, mit a szerzőben a könyv első lapjától az utolsóig mindig csodálattal látunk: a bibliának azon bámulatos ismerése, melyet művében annyira, minden kérdés nélkül, akaratlanul is felmutat. Ha a tárgy természete nem hozná magával, azt mondanók, hogy nagyon is sokat idéz a bibliából, de mivel épen ez a tárgy, el kell ismernünk, hogy szerző otthon érzi magát azon a téren, melyre lépett. A könyvnek minden ize mutatja, hogy angol földön iratott s a szerző az angol, valóságosan tudományos theologiai nevelés gyermeke. Csak ott ismerik s becsülik annyira a bibliát, mint azt szerzőknél látjuk. Vegye kezébe e könyvet a szorosan tudományos theologus s tanulni fog belőle; olvassa el azt a theologailag nem képzett laikus s nagy lelki épülést nyerend. Azt hisszük, szavainknak erősítésül szolgál, ismertetésünket kipótolja s a kezünk alatti könyv hitelét is csak emelni fogja, ha közöljük itt a kitünően ismert nevű berlini hittanárnak, a tudós Steinmeyernek Saphir műve fölött irt s eredeti kéziratban előttünk fekvő bírálatát is, mely következőleg hangzik:

„Könyv csupán csak egy van — az Irás; és személy csupán csak egy van — a Jézus Krisztus.“ E lutheri mondást helyezi a szerző műve élére. Célzata az, hogy feltüntesse az Irás fenséges voltát s Jézus Krisztus fenségességét s egyiket a másiknak világában mutassa meg. Nem kizárólag a tudomány s mindenek fölött nem a sekélyes, népszerűsített theologia eszközei azok, melyek által ő ezen célját elérni igyekszik. De épen oly kevésbé látjuk e műben az építő irányu traktátus-irodalom pusztá nyelvét is. Azon benyomást erősíti inkább meg a szerző, melyet a bibliának, a mennyiben a Krisztusról bizonyosságot tesz s melyet az Úrnak, a mennyiben ő ezen bizonyosságot érvényre juttatja, minden elfogulatlan, előítélet nélküli kedélyre tenniök kell. E benyomást ő maga egész erejében érezi s azon frisséssel, élénkséggel s szemléletességgel tünteti azt föl, minő csak a saját tapasztalattal járhat. Épen ebben gyökerezik aztán azon számos, elmés részletek egész serege, melyek a szakszerű theologust is meglepik, de a melyek az egyszerű laikus előtt szintén érthetőek és világosak lesznek. E mű osztozik mindazon előnyökben, melyek az angol egyház talaján növekvő egész bibliai irodalommal közösek, oly előnyökben, melyek fájdalom, nálunk Németországon oly kevésbé találhatók föl. Ott a hit erősen áll előfeltétel gyanánt s innen törekednek az ismerés felé; nálunk előbb tudni akarnak s csak azután hinn. Valójában valami fris fuvallat az, mely e könyvecskéből hűsítve, üdítve s megnyugtatta felénk leng. Ily értelemben ajánljuk azt mindenkinek, a ki egészséges, jó olvasmány után vágyakozik.“

Találjon a könyv minél nagyobb elterjedést hazánk protestáns olvasó közönsége között s vajha érné el kitűzött célját, hogy általa tisztább és helyesebb nézetre jutnának sokan és mind többen az élő s az irott Ige felől! **Csiky Lajos.**

A Herzog és Plitt által szerkesztett theologiai reál encyklopaediának már a 34-ik füzeté is elhagyta a sajtót, E nagy fontosságú vállalat 1876-ban kezdetett meg s még jelenleg az *E* betű folyamán jár.

Az első kiadásban — mely 1854—1868-ig 22 kötetben jelent meg a mi hazai protestáns viszonyaink 3 férfiú által voltak ismertetve. Dr. Burgovszky János Pestről „Ungarn“ (16-ik kötet 636—652 lapjain); Révész Imre debreceni lelkipásztor „*Dévay Matthias Biró und die ungarisch-reformirte Kirche*“ (19-ik kötet 406—421 lapjain) és Teutsch György jelenleg az erdélyi ágostai hitvallásuk superintendense: „*Siebenbürgen, Einführung des Christenthums, Reformation, kirchliche, Statistik*“,“ című (14-ik kötet 339—353 lapjain) cikkeket írták.

Ezen második kiadásban betürend szerint találkoznak már a 3-ik kötet 572—576 lapjain: Dévay Matthias Biró und die Begründung der ungarisch-reformirten Kirche című értekezéssel ugyancsak Révész Imrétől, mely az első kiadásban megjelent, fentebb jelzett cikknek első részét képezi. Ugy látszik, hogy ezen 2-ik kiadásban a magyar reformátorok ismertetésére még kiválóbb gond fog fordítatni, a mint az az első kiadásban kivihető volt.

Elismerés és köszönet a férfiaknak, kik ily világhírű műben ismertetik a mi hazai prot. viszonyainkat.

E nagy tekintélyvel bíró műnek megszerzését — mely egy egész theologiai könyvtárt képez — tehetősebb lelkipásztorainknak, egyházmegyei lelkészi könyvtáraknak, felsőbb tanintézeteknek, tanároknak, nem lehet eléggé ajánlani. Egy füzet ára 1 márk, 1 köteté 10 márk. — Bármelyik könyvtáros megkérheti, a nagyon ismeretes J. C. Hinrich lipcei könyvtárától.

Geschichte der Methodik des deutschen Volksschulunterrichtes. (A német népiskolai oktatás módszertanának története.) — A nálunk is jól ismert Kehr K. halberstadti tanítóképezdei tanár több tekintélyes szakember közreműködése mellett adja ki. E művet a német tanügyi sajtó a legnagyobb elismeréssel fogadta, mint igen becses és időszerű művet. Egy alapos bíráló e szavakkal mutatja be azt: „a jelen mű azért kitűnő, sajátos és becses, hogy az a kiadó által készített, s a munkatársaknak zsinórmértékül átadott egy terv szerint a népiskola minden tantárgyait lehetőleg egyenlő mérvben magában foglalja, hogy ezeket minden rövideg mellett is lehetőleg tökéletesen tárgyalja, hogy egy gazdag, igen szétszórtan levő forrásanyagot gyűjt össze és rendez, s igen könnyen áttekinthető csoportokba fog össze!“ Bár e mű a német paedagogusokra nézve nagy fontosságú, mindazonáltal mi magyarok is igen nagy haszonnal tanulmányozhatjuk azt, mert hiszen a német paedagogia mindig kiváló hatással volt a magyar népiskolai tanügyre is, a mire számtalan történeti adatot hozhatnánk fel. Különösen kiemelendő a vallástanítás módzatának története, melyet a kitűnő dr. Schumann, alföldi tanítóképezdei igazgató nagy szorgalommal s tudós apparatussal írt. — J. I.

PÜSPÖKI KÖRLEVEL.

A tiszántuli ref. egyházkerület Püspöke a lefolyt év végén következő tartalmu körlevélben hivta fel az illető egyházmegyék espereseit és lelkipásztorait a debreceni főiskolában levő szegény szolgál-tanulók érdekében eszközöndő segélygyűjtésre.

A tanító-képezdei s gymnáziumi növendékek között sokan szenvednek szükségét. — Mert a tanító képezdészek közül, kiknek száma az iskolai évben 118-ra szaporodott, csak 40 kaphat felerészben ingyenes, felerészben pótdíjas tápintézetet; a 7 dik és 8-dik osztályu gymnasiumi tanulók közül pedig csak 34 részesülhet tápintézeti jótéteményben. Azonban még is legnagyobb az inség és nyomor a szolgatanulók közt, kik ez évben 123-an vannak. Ezek közül csak 32 részesülvén tápintézeti jótéteményben, a többi legszegényebbek összeiratván, 54-re megy azoknak száma, kik soha fött ételt nem esznek. Ily nyomort elnézni nem lehetvén, a főiskolai kormányzóság akképen intézkedett, hogy legalább azon legszegényebbek, kik sehonnán sem nyerhetnek segítséget, szám szerint 22-en, naponként valami fött ételben részesüljenek s csakugyan gondoskodva van rólok, hogy 10 krajcárért délenként jó vastag ételt kapjanak. Ó de még így is 69 marad, kik kenyeren s benlakáson kívül más jótéteményben nem részesülhetnek, ezek közt ismét 32 van, kik naponként csak kenyeret esznek, ha csak néhá-néha hazuról nem küldenek számukra valami eleséget. Ezeknek érdekében hívja föl a gondos főkormányos az espereseket, a lelkipásztorokat a segélygyűjtésre; mert ugymond, sok az eledelt kérő és nekünk sokszor kell az irás szavaival aggodalmasan felsohajtani: hol vegyünk kenyeret, hogy ezek egyenek? S a közanya, a főiskola az irás szavai szerint, hogy adhasson csak egy gyermekének is követ vagy kigyót, mikor kenyeret kér tőle? pedig azt kell adnia, ha ő maga nem tápláltatik a könyörület forrásaiból.

Eszközöltessenek tehát minden egyházközségben gyakori és sikeres gyűjtések; használják fel a lelkipásztorok az ünnepeket, lakodalmi, keresztelési ünnepélyeket, aratási szüreti stb. idöket, hogy így az adakozók adhassanak pénzt vagy terményt, értessék meg hitrokonaikkal az apostol ama szavait: avagy nem választotta-e Isten e világnak szegényeit, hogy sokan általuk a hitben meggazdaguljanak? és kössék szívökre: mindenekkel jóltegyünk, de kiváltképen pedig a mi hitünknek cselédivel.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Egyházi statisztika. A debreceni ref. egyházközségben az 1878-ik évben született: 801 fiu, 735 leány, összesen 1536; meghalt: 770 finemen és 746 nönemen levő, összesen 1516 egyén; eszerént a szülöttek száma a meghaltakét 20-al multa felül. Eskettett: 321 pár.

Kegyes adományok. A debreceni ref. egyház szószékain uj év első reggelén következő kegyes adományok-tétele hirdettetett ki, jeléül a vallásos kegyesség áldozatkészségének, u. m.

1. Néhai Margittay István orvostudor hagyománya az „elemi vagy polgári és nőiskolák növendékei jó erköl-

csökben és szorgalomban kitünőbbjeinek könyvvel vagy pénzzel leendő évenkénti jutalmazására“ 926 frt 52 kr.

Ugyancsak Margittay István hagyománya jelesebb tanítók jutalmazására 926 frt 52 kr.

2. Néhai b. e. Beregszászy Pálné Palotai Beáta asszony 8000 frtos hagyományából a leány iskolák részére 6000 frt.

3. **A ref. ispotály részére** többen adakoztak 168 frt. 44 krt.

4. **A koldusápolda részére** a debreceni takarékpénztár 50 frt, István gőzmalom 20 frt, néhai Kovács Istvánné Petrus Juliánna 100 frt adományán kívül többen 10 frt 90 krt, összesen 180 frt 90 krt adományoztak.

5. **Tanuló árvák részére** néhai ifju Gyarmathy János 10 frtot hagyományozott.

Ezen adományok együtt 8212 frt 38 krt képviselnek.

A nagyenyedi ev. ref. egyházmegye december 2-án Egerbegen tartá gyűlését. A lelkészek a roszt idő dacára is szép számmal jelentek meg, világi képviselő alig egy pár látogatott el, a 3 fő- és 3 algondnok pedig távolléte által tündökölt. — Mielött a gyűlés megnyilt volna, a diszes templomban isteni tiszteletet tartottak, mely alkalommal Bertalan József polyáni lelkész Galat. V. I. vers alapján prédikált. A gyűlésben több helyi fontos ügy intézetett el, még pedig úgy, hogy a különböző véleményeket a szeretet, jóakarát és az egyház közjavanak óhajtsa egyesítette. — Kár, hogy a világi urak elfogadják a tisztviselőséget, de a nagy fontosságú gyűlésekről elmaradoznak, s ezáltal az egyházi közügyek iránti közönynek adnak tápot s az egyházi téren veszélyessé válható restaurationalis rendszer behozatalának egyenetik utjait.

A selmeci evang. lyceumban létező Gusztáv Adolf egylet évente filiéreiből 70—80 frtot gyűjt s azon bibliákat és uj testamentomokat vesz, a melyeket aztán nyelvkülönbség nélkül küld szét szegény sorsu egyházaknak kiosztás végett; gyönyörü és utánzásra méltó példa a mi hasonnemü intézeteinkben is.

Schuszter Konstantin kassai püspök Nov. 28-ról ezen körlevelet bocsátotta ki: „A nem magyar ajku községek iskoláiban a gyermekek magyar nyelvre is tanittassanak, minden ily községben a szülék hathatósan kívánták ezt tőlem. Ennélfogva az iskolaszékek teljes erélyvel oda hassanak, miszerint a tanítók a gyermekeket a magyar nyelvre azon egyszerű s tapasztalásból meritett, természetes mód szerint naponként tanitgassák, melyet iskoláikban személyesen, gyakorlatilag előadtam — s melynek kellő használása mellett az összes gyermekek 3 év alatt a magyar nyelvet megtanulhatják anuyira, hogy már a 3-ik évben s még inkább továbbra a tantárgyakat már magyar nyelven tanulhatják. Ehez azonban mulhatatlanul szükséges, hogy a tanítók, mint ezt mindenütt kikötöttem, a szünhónapok ünnep- és vasárnapjain tartandó tanismétlések alkalmával a szorgalmi időben megtanult magyar szavakat a gyermekekkel jól meghányják és begyakorolják. Felhivom a kerületi tanfelügyelő espereseket, miszerint minden iskolai év végével jelöljék ki azon tanítókat vagy papokat, kik a fenjelzett módszer erélyes alkalmazása által a gyermekeket az általam minden évre kitűzött mérvben a magyar nyelvre sikeresen fogják tanítani, hogy ekép őket a megígért jutalmazásban részesithessem.

A paedagogiai társaság következő pályakérdést tűött ki:
„Adassék elő röviden, de tudományos pontossággal a paedagogiai irodalom története Magyarországon kezdettől máig: kapcsoltsassék ehhez a teljes könyvészet is. A hazai, de nem magyarjku művek, ifjusági iratok és tankönyvek csak általánosságban ismerttetendők? A mű terjedelme legalább 8 nyomott iv legyen. Jutalma 100 frt.

A mű az író tulajdona, de a paedagogiai társaság fenntartja magának azon jogot, hogy megindítandó könyvkiadó vállalatában külön tiszteletdíj mellett kiadhassa.

A pályamű idegen kézzel írva; jelíges levéllel ellátva 1879 dec. 31-éig a társulat elnökéhez. P. Szathmáry Károlyhoz (Zöldfa-utca 35 sz.) küldendő be. A pályadíj odaítélése a bíráló-bizottság jelentésének meghallgatása alapján az 1880-ik év mart. hóban tartandó közgyűlésen fog megtörténni.

A tanítóképezdek reformjának kérdéséhez a „Nevelés“ egyik novemberi számában hozzászól Kovásy Zoltán tanár. Dr. Emericz Géza tanítóképezdei igazgató volt az első, ki a képezdek reformálása érdekében felemelte szavát, s reformot kívánt nemcsak a tanfolyamot, hanem a képezde minden dolgait és viszonyait illetőleg. Ajánlá többek közt, hogy a képezde növendékei a gymn. 6-ik osztályából lépjenek át.

Kovács Zoltán fentemlített figyelemre méltó cikkében helyesebbnek tartja a tanítóképezdei 3 éves tanfolyam 4 évre emelését. Jogosult ez az ohajtás, — mint mondja, — „ha tekintetbe vesszük 1-ször a képezdebe lépő ifjak előképzettségét, 2-szor a képezdeben a törvény által előírt tananyagot és 3-szor a jelenlegi 3 éves tanfolyam heti óráinak számát.“

Azonban nemcsak az állami intézetekben működő tanfériak sürgetik a tanítóképezde reformját, hanem a mi debreceni hitfelekezeti tanítóképezdek részéről is szóba hozatott az a mult iskolai évről megjelent értesítón kívül az augusztus hóban tartott egyházkerületi közgyűlésen. Épen ezért Kovásy Zoltán ur azon reményének, hogy a képezdei tanárok husvéti enquetje e tárgygyal bőven, tüzetesen és lelkiismeretesen fog foglalkozni, — teljesedését ohajtva, várjuk az összejövétel létesíthetése céljából kiküldött végrehajtó bizottság meghívójának hozzánk érkezését.

A magyar nyelvnek kötelező oktatása a nem magyar ajku népiskolákban, úgy látszik, valahára ténynyé lesz. — E tárgyban a közoktatási miniszteriumban már kész a törvényjavaslat. „A javaslat mindenk előtt a tanítóképezdekben (a nem magyar nyelvű felekezeti képezdekben) rendeli el a magyar nyelvnek az eddigénél nagyobb és pedig oly mértékben való tanítását, hogy az intézetből kikerülő tanítók a magyar nyelvnek a népiskolákban való tanítására képessé legyenek. Kimondja azonban, hogy mostantól három év mulva csak oly jelöltek nyerhetnek tanítói oklevelet, kik a magyar nyelvet tanítani képesek. A már alkalmazott tanítók — a javaslat által engedett méltányos kivételekkel — köteleztetnének a magyar nyelvet hat év lefolyása alatt kellő mértékben elsajátítani. A magyar nyelv oktatása hat év mulva az összes népiskolákban kötelezővé válnék; oly népiskolákban azonban, melyeknél már jelenleg oly tanító van, vagy időközben oly tanító alkalmaztatnék, ki a magyar nyelvet is tanítani képes, e nyelv oktatása már most, illetőleg a képes tanító alkalmaztatása után azonnal kötelezővé válnék. A hat év leforgása előtt a magyar nyelv oktatása iránti ideiglenes intézkedések megtételének jogával kormány ruháztatnék fel.“

☞ Lapunk ezen 1-ső száma most kivételképen egy ivnél 4 oldallal hoz többet.

Azokat, kiknek e szám mutatványul küldetett meg, ha lapunkat pártolni ohajtják, kérjük, hogy az előfizetési pénzt szerkesztőhöz mielőbb beküldeni méltóztassanak.

☞ Lapunkhoz mellékelve küldjük ifju Csáthi Károly debreczeni könyvkereskedő ur egyházi kiadványainak jegyzékét.

Debreczen, 1879. Nyomatott Kutasi Imre gyorsajtóján.

Szerkesztői üzenetek.

M. Szigetre: Nagy köszönettel vettük a nemes indulat s jóakarat nyilatkozatát, melyet számunkra előlegül küldött. De miután még a jó szándékon kívül semmivel nem dicsekedhetünk: engedje meg, hogy cikkének tartalmát, mint őszinte ragaszkodásának tanujelét, lelkünkben őrizhessük meg, s biztatásul megtarthassuk.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel. **Békési Gyula.**

HIRDETÉSEK.

Az 1871-ki londoni világiállításon elismerő oklevéllel kitüntetve.

KUTASI IMRE

könyv- és könyvnyomdájá

DEBRECZENBEN.

készít s elvállal:

Műveket minden nyelven. Tudományos Tankönyveket. Hírlapokat. Disz-albumokat. Térképeket. Hangjegyeket. Körleveleket. Diszműveket arany, ezüst és színes nyomattal. Egybekelési és Látogatójegyeket. Diszes Gyászleveleket. Kereskedelmi és Üzleti tudósításokat. Falragaszokat. Mindenféle egyházi és törvénykezéshez kívántató táblázatokat nyomtatványokat stb. stb

Kiadom továbbá a „**Debreczeni Ellenőr**“ hetenkint 5-ször megjelenő politikai lapot. Főszerkesztője **Vértesi Arnold.**

Előfizetési ár: Egész évre 10 frt. Fél évre 5 frt. Negyed évre 2 frt 50 kr.

☞ Készletben van és kapható: **Révész Bálint** superintendens élethű arcképe, ára 60 kr, **Szózat** nagy allegorikus kép, **Vörösmarty** mellszobrával ára 50 kr. **Kossuth Lajos** megérkezése Budapestre 1848-ban, ára 50 kr.

Helybeli, valamint vidéki megrendelések gyorsan, izléssel beosztva és jutányos áron eszközöltetnek. Üzlethelyiség és felvételi iroda, főpiacz Sz. Nagy Károly ház.

Protestáns olvasmányok.

Az „**Evangéliumi Protestáns Lap**“ kiadványai.

☞ Kaphatók Telegdi K. Lajos és ifj. Csáthi Károly könyvtárosoknál Debreczenben, részint Kókai Lajos könyvkereskedőnél és közvetítésével Budapestben.

1. **Emlékbeszéd Kálvin felett**, tartotta Merle D' Aubigné, francziából ford. s protestantizmusunk újabb történetéhez adalékkal ellátta Balogh Ferencz, Debreczen (1878.) 8r. 63 l. ára 40 kr.
2. **A protestantizmus és catholicismus.** Irta Laveleye Emil, magyarra fordította Derczenyi M. Sándor, jegyzetekkel bővítve kiadta Balogh Ferencz, Debreczenben (1877.) 8r. 36. l. ára 30 kr.
3. **Tájékoztató pontok a theologia terén**, a magyar protestáns modernizmus és haladó orthodoxia szembeállítására, írta Balogh Ferencz Debreczen, (1877.) 8r. 27 l. ára 25 kr.
4. **A skót szabadegyház ismertetése**, egyháztanulmány, írta Csiky Lajos, Debreczen, (1877.) 8r. 55 l. ára 35 kr.
5. **Némely korszerű kérdések szellőztetése** a magyar református egyház kebelében, írta Menyhart János hittanár, Debreczen, (1877.) 8r. 47 l. ára 30 kr.
6. **A vasárnap és a munkás osztályok**, francziából Könyves János ref. lelkész, történelmi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Balogh Ferencz. Debreczen, (1877.) 8r. 33 l. ára 12 kr.
7. **A bölcsészet jelentősége** a jelen korban és a jövőben, írta dr. Vellentszev Mór, Debreczen, (1878.) 8r. 32 l. ára 30 kr.